

PĂRȚILE DE VORBIRE DIN PERSPECTIVA CORELAȚIEI DINTRE LEXIC ȘI GRAMATICĂ

Ion BĂRBUȚĂ

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: ion.barbuta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2649-8276>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

The Parts of Speech from the Perspective of the Correlation between Lexicon and Grammar

Abstract

The purpose of the article is to present an analysis of parts of speech from the point of view of the interference between semantic features and their morphosyntactic behavior. The elucidation of the established relationships between the lexical meaning of words, on the one hand, and their grammatical categories and the syntactic functions with which they are used, on the other, requires the analysis of these entities from a functional perspective. Since the relationships between the mentioned features are revealed when the lexical units function in the structure of the statement, we could say that the research addresses the problem of the correlation between the three components of the statement, namely the lexical, morphological and syntactic components. Revealing the relationships between these components would allow overcoming the artificial separation between the levels of semantic and syntactic description, but also a better understanding of how the utterance is constituted and functions.

Keywords: part of speech, lexical meaning, grammatical meaning, grammatical category, syntactic function, combinatorial possibility, categorical conversion.

Rezumat

Scopul articolului este să prezinte o analiză a părților de vorbire din punctul de vedere al interferenței dintre trăsăturile semantice și comportamentul lor morfosintactic. Elucidarea relațiilor stabilite între sensul lexical al cuvintelor, pe de o parte, și categoriile lor gramaticale și funcțiile sintactice cu care sunt utilizate, pe de alta, presupune analiza acestor entități dintr-o perspectivă funcțională. Întrucât relațiile dintre trăsăturile menționate se relevă în cazul în care unitățile lexicale funcționează în structura enunțului, am putea spune că cercetarea abordează problema corelației dintre cele trei componente ale enunțului, și anume componenta lexicală, morfologică și sintactică. Relevarea relațiilor dintre aceste componente ar permite depășirea separării artificiale dintre nivelurile de

descriere semantică și sintactică, dar și o mai bună înțelegere a modului de constituire și de funcționare a enunțului.

Cuvinte-cheie: parte de vorbire, sens lexical, sens gramatical, categorie gramaticală, funcție sintactică, posibilitate combinatorie, conversiune categorială.

Considerat ca reprezentant al unei părți de vorbire, cuvântul se definește printr-un anumit sens lexical, prin categorii gramaticale și funcții sintactice specifice. În lingvistică, aceste trăsături sunt analizate și descrise, de cele mai multe ori, separat în cadrul unor domenii distincte ale științei despre limbă. După modul cum sunt tratate se poate crea impresia că fiecare dintre trăsăturile de natură diferită ale cuvintelor din limbă ar avea un caracter absolut autonom, între ele existând puține puncte de tangență.

Această stare de lucruri se datorează faptului că nivelurile limbii reprezintă în lingvistică obiecte de studiu ale unor ramuri aparte ale științei despre limbă. În aceste condiții, studiul sintaxei nu e corelat cu acela al lexicului, chiar dacă unitatea de bază a sintaxei, cuvântul, e în același timp și unitate de bază a lexicologiei, iar între sensul cuvântului și diferitele modalități de utilizare a lui în rețeaua structurală a propoziției există o legătură de care orice vorbitor al limbii este obligat să țină cont atunci când formulează enunțuri.

Constatăm astfel că cercetările care ar pune în lumină relațiile stabilite între semnificația lexicală și funcțiile sintactice, dar și raportul dintre semantica lexicală și categoriile gramaticale ale cuvântului nu sunt atât de numeroase. Anume aceasta ar fi una dintre multele probleme rămase nerezolvate în cadrul lingvisticii actuale, constituind punctul nevralgic care încă își așteaptă clarificarea.

Întrebarea pe care ne-o punem și la care încercăm să găsim un răspuns în cele ce urmează este *cum se integrează sensul lexical, categoriile gramaticale pe care le posedă cuvântul și funcțiile sintactice cu care este utilizat în structura enunțului?* Evident că în limitele unui articol nu poate fi vorba de o analiză exhaustivă a acestei probleme extrem de complexe, de aceea ne vom limita la o prezentare a celor mai generale principii pe care se bazează corelația dintre aceste trăsături.

Analiza trăsăturilor semantice și morfosintactice ale cuvântului sub aspectul raporturilor în care acestea sunt implicate arată o interdependență strânsă între ele. Trebuie însă precizat că relațiile dintre trăsăturile menționate se manifestă plener doar atunci când unitățile lexicale sunt utilizate în structura enunțului.

Stadiul actual de dezvoltare a cercetărilor de lingvistică face posibilă o analiză complexă a structurii semantico-sintactice a enunțului. Astfel, enunțul, o construcție sintactică constituită din unul sau mai multe cuvinte dotate cu sens lexical utilizate la o anumită formă gramaticală în anumite funcții sintactice, este organizat prin integrarea următoarelor trei componente: componenta lexicală, componenta

morfologică și componenta sintactică. Anume în cadrul acestor componente se manifestă cele trei aspecte ale cuvintelor: semantica lexicală, categoriile gramaticale și funcțiile lor sintactice.

Interdependența dintre aceste componente în structura enunțului poate fi relevată examinând cele două tipuri de relații cu rol important în constituirea structurii semantico-sintactice a enunțului, și anume: corelația sens lexical – funcție sintactică și corelația sens lexical – sens gramatical.

Sensul lexical este elementul care reglementează uzul cuvintelor cu autonomie semantică în procesul de constituire și de funcționare a enunțurilor. Prin urmare, anume sensului lexical îi revine rolul hotărâtor în cadrul acestor raporturi. După E. Coșeriu, semnificația lexicală a părților de vorbire cardinale (substantivul, adjectivul, verbul, adverbul) integrează următoarele două componente:

a) semnificatul categorial; este ipostaza conceptuală în conformitate cu care este desemnat referentul în limbă;

b) semnificatul referențial; are la bază informația vizând referentul; reprezintă ansamblul informațiilor esențiale despre entitatea denumită de cuvânt (Coșeriu, 1994, p. 67; Coșeriu, 1994-1995, p. 43).

Componenta categorială este reprezentată prin cele patru seme proprii tuturor lexemelor din cadrul fiecărei părți de vorbire cardinale. Având la bază patru concepte fundamentale, acestea sunt înțelese și definite într-un sens foarte larg, și anume:

- obiect (entitate); definit în general drept „tot ceea ce există sau poate fi prezentat ca având existență de sine stătătoare”; este semul categorial al substantivului;
- însușire; „tot ceea ce caracterizează un obiect”; reprezintă o caracteristică statică a obiectului; este semul categorial al adjectivului;
- proces; „tot ceea ce caracterizează un obiect având desfășurare în timp”; reprezintă o caracteristică dinamică a obiectului; este semul categorial al verbului;
- caracteristică a acțiunii sau circumstanță; „tot ceea ce caracterizează o acțiune sau o însușire”; modul de desfășurare a acțiunii sau circumstanțele în care aceasta se produce; este semul categorial al adverbului.

Cât privește semnificatul referențial al lexemelor, trebuie precizat că acesta se constituie prin reflectarea următoarelor trei aspecte sub care poate fi considerat referentul, și anume din punct de vedere calitativ, cantitativ sau relațional. În baza acestor aspecte se delimitează:

- intensiunea; este informația privind ansamblul proprietăților esențiale, definatorii ale referentului; reprezintă, de fapt, sensul cuvântului, care este descris prin definiția lui lexicografică (DSL, 2001, p. 268).
- extensiunea; este informația care ține de aspectul cantitativ al entităților desemnate; înglobează caracteristicile legate de sfera noțională (DSL,

2001, p. 210). De exemplu, în cazul substantivului extensiunea lui conține o descriere a clasei de obiecte desemnate de acesta, la adjectiv extensiunea vizează posibilitatea însușirii de a varia în anumite limite, iar la verb prin extensiune se înțelege durata de desfășurare a proceselor desemnate de lexemele făcând parte din această clasă.

- implicația; este informația referitoare la ansamblul de relații care se pot stabili între referent și alte entități din realitate. În lingvistică, de cele mai multe ori, pentru desemnarea acestei componente este folosit termenul valență (DSL, 2001, p. 561).

Examinând raportul dintre semantica lexicală și comportamentul lui morfosintactic în procesul funcționării limbii, lingviștii constată că semantica lexicală are o anumită prioritate atât asupra laturii sintactice, cât și în ce privește categoriile gramaticale admise de cuvintele din limbă. Elementul care asigură nemijlocit relația dintre lexic și gramatică este semul categorial al părților de vorbire. Printr-o formulă generală, am putea spune că acest component semantic este responsabil în mod direct pentru întregul spectru de aspecte legate de funcționarea cuvântului în structura enunțului.

În planul realizării formale, semele categoriale reprezintă niște categorii latente. Ele nu dispun de mărci proprii fiind actualizate în structura enunțului datorită unui comportament contextual-sintactic specific. În plan funcțional, semul categorial este elementul responsabil de comportamentul gramatical al cuvântului, adică de posibilitatea lui de a fi utilizat în anumite funcții sintactice și de a-și schimba forma în raport cu anumite categorii gramaticale. Astfel, semele categoriale relaționează, pe de o parte, sensurile lexicale ale diferitelor cuvinte care se combină la nivel sintactic în structura enunțului și, pe de altă parte, sensurile lexicale cu sensurile categoriilor gramaticale specifice părții de vorbire respective în structura formei gramaticale a cuvintelor.

Corelația *sens lexical – funcție sintactică* se manifestă prin faptul că natura categorial-semantică a cuvântului este determinantă pentru rolul lui sintactic. După cum menționează E. Coșeriu, „determinarea categorială implică întotdeauna o orientare înspre anumite funcții specifice în structurarea gramaticală” (Coșeriu, 1994-1995, p. 45). Aceasta înseamnă că un anumit tip de semnificat categorial implică un anumit tip de comportament gramatical. De exemplu, datorită semului categorial /obiect/ substantivul funcționează ca subiect sau complement necircumstanțial combinându-se cu adjectivele (pe baza raportului dintre obiect și însușirea lui), cu verbele (pornind de la raportul stabilit între un obiect și acțiunea îndeplinită sau suportată de acesta) sau cu alte substantive (ca expresie a raportului dintre două obiecte).

Dacă examinăm clasele de cuvinte delimitate în limbă sub aspectul raportului parte de vorbire – parte de propoziție constatăm că celor patru

semnificate categoriale de bază le corespund patru tipuri de roluri pe care le pot îndeplini cuvintele în cadrul enunțului. Astfel, datorită semnificatului categorial cuvintele celor patru părți de vorbire cardinale sunt specializate pentru îndeplinirea următoarelor funcții sintactice:

- substantivele, care desemnează entități având existență de sine stătătoare, indică participanții la evenimentul desemnat de enunț, fiind menite, astfel, să îndeplinească în structura enunțului funcții actanțiale (subiect, complement necircumstanțial);
- verbele, care semnifică procese cu desfășurare în timp, prezentându-le drept caracteristici atribuite obiectului, apar în poziție predicativă;
- adjectivele, care exprimă însușiri ale obiectelor, funcționează în structura enunțului ca determinanți ai substantivului, îndeplinind un rol atributiv;
- adverbele, care exprimă modul, timpul sau locul în care se desfășoară procesele sau se manifestă însușirile, se subordonează verbului predicat funcționând cu rol circumstanțial.

Constatăm, așadar, că în toate aceste cazuri relațiile dintre cuvinte, structurate în procesul funcționării limbii ca fapte sintactice, sunt motivate semantic (Pană Dindelegan, 1992, p. 7). În felul acesta, după cum constată cercetării, între funcția sintactică a cuvintelor și statutul lor categorial există o anumită concordanță (Feuillard, 2009, p. 94-95).

În același timp, o analiză completă a limbii ar trebui să aibă în vedere faptul că raportul dintre semnificatul categorial și funcțiile sintactice ale cuvintelor este mult mai complex. Aceasta înseamnă că fiecare parte de vorbire se caracterizează nu numai prin funcții sintactice primare, ci și prin funcții sintactice secundare. În cazul de la urmă, cuvântul este folosit cu o funcție sintactică proprie unei alte părți de vorbire, deci o funcție sintactică străină specificului său categorial. În felul acesta, despre funcții sintactice secundare putem vorbi în cazul în care substantivul este utilizat ca atribut, predicat sau circumstanță, adjectivul apare într-o funcție sintactică actanțială sau ca predicat ori circumstanță, verbul este utilizat cu funcție sintactică actanțială, ca atribut sau circumstanță, iar adverbul este întrebuințat cu funcție sintactică actanțială, ca atribut sau predicat.

Este știut că procedeul care asigură funcționarea cuvintelor în poziții sintactice nespecifice este conversiunea. Tradițional, prin conversiune se înțelege procedeul care constă în formarea unui cuvânt nou prin trecerea de la o clasă lexico-gramaticală la alta fără atașarea unor afixe derivate. Vorbind despre acest fenomen, Ch. Bally menționează: „un semn lingvistic, păstrându-și valoarea semantică, își poate schimba valoarea gramaticală prin preluarea funcției unei categorii lexicale (substantiv, verb, adjectiv, adverb) căreia nu îi aparține” (Bally, 1944, p. 116). În ansamblul său, conversiunea reprezintă un fenomen complex. După observația cercetătorilor, în procesul conversiunii are loc

recategorizarea funcțional-semantică a părților de vorbire, ceea ce implică mutații semantice la nivelul semnificatului categorial. Tocmai pentru a evidenția acest lucru, E. Coșeriu folosește pentru fenomenul în cauză termenul *conversiune categorială* (Coșeriu, 1994-1995, p. 45).

Pentru o descriere corectă a conversiunii categoriale este necesar mai întâi să avem în vedere următoarea distincție. Este vorba, pe de o parte, despre cazurile când schimbarea sensului categorial al cuvintelor se produce într-o formă pură și, pe de alta, despre cazurile când acest tip de transfer este însoțit de modificări ale sensului referențial. Ilustrăm această distincție comparând următoarele perechi de exemple:

Marea vuieste. > *vuietul mării; Muntele este înalt.* > *înălțimea muntelui;*

Elevii intră în școală. > *Te aștept la intrare.; El este cel mai bogat om din sat.* > *bogatul satului.*

Observăm că lexemele din primul rând (*vuieste* și *vuietul*; *înalt* și *înălțime*), având un statut categorial diferit, se raportează la același referent: acțiunea de a vui și însușirea unui obiect de a fi înalt. Aceste lexeme diferă doar prin modalitatea de interpretare a acestuia la nivel categorial: cele din stânga semnifică o acțiune și, respectiv, o însușire propriu-zisă, iar cele din dreapta le prezintă ca entități de sine stătătoare, deci ca obiecte ale gândirii noastre. Cu totul alta este situația în cazul lexemelor din rândul al doilea (*intră* și *intrare*; *bogat* și *bogatul*). Astfel, dacă cele din stânga semnifică o acțiune și, respectiv, o însușire, atunci cele din dreapta desemnează locul și persoana care implică acțiunea și însușirea menționate. Pentru studiul de față prezintă interes doar acel tip de *conversiune categorială* care se produce în formă pură, fără ca să fie afectat semnificatul referențial al enunțului.

În același timp, după cum demonstrează faptele de limbă, modalitățile de recategorizare funcțional-semantică a cuvintelor implicând doar semnificatului categorial sunt diferite. Din punctul de vedere al modificării produse la nivel categorial, se delimitează două tipuri de *conversiune*:

- *conversiune parțială*; în acest caz, cuvântul îndeplinește o funcție sintactică străină specificului său fără a suferi modificări majore la nivelul semnificatului categorial. De exemplu, *pânză de păianjen*; *cartea elevului*. În aceste sintagme, cuvintele *păianjen* și *elevului* funcționează ca atribute rămânând în continuare substantive. Așadar, deși apar într-o funcție sintactică specifică adjectivului, ele nu trec la o altă parte de vorbire. Se consideră că, la nivelul semnificatului lor categorial, lexemele în cauză combină trăsăturile semantice specifice celor două părți de vorbire: substantivul și adjectivul. În cazul dat se afirmă că aceste cuvinte se caracterizează prin *sincretism categorial*. Tipul de *conversiune* prezentat aici este descris de L. Tesnière în lucrarea *Elemente de lingvistică structurală*. Pentru denumirea lui autorul folosește termenul *translație* (Tesnière, 1959, p. 364).

- conversiune **totală**; îndeplinind o funcție sintactică străină specificului său categorial, cuvântul trece de la o parte de vorbire la alta. Se produce astfel o derivare categorială. De exemplu: *Fratele a plecat.* > *plecarea fratelui*; *Pădurea e verde.* > *verdele pădurii*; *om bun* > *bunătatea omului*. Dacă examinăm aceste derivate sintactice: *plecarea*, *verdele*, *bunătatea*, observăm că ele denumesc acțiuni sau însușiri prezentate la nivel categorial ca obiecte, ca entități de sine stătătoare. În felul acesta, cuvântul își păstrează intact nucleul semantic original, adică semnificatul referențial, însă capătă un semnificat categorial nou, caracteristic părții de vorbire la care trece cuvântul respectiv.

Din cele prezentate rezultă că semele categoriale și funcțiile sintactice sunt interdependente. Ele se influențează reciproc. Astfel, în cazul folosirii cuvintelor cu funcție sintactică primară, prototipică se constată o concordanță între statutul categorial-semantic și funcția lor sintactică. În același timp, prin utilizarea cuvântului cu funcție sintactică secundară, neprototipică, această corelație este încălcată, restabilirea ei fiind asigurată datorită transferului categorial. Prin urmare, fenomenul conversiunii are menirea de a corela valorile semantice cu funcțiile sintactice îndeplinite de cuvinte în structura enunțului. Încheiem examinarea raportului dintre semnificația lexicală a cuvintelor și funcțiile lor sintactice făcând precizarea că cele două specii de conversiune diferă nu doar în plan funcțional-semantic, ci și din punctul de vedere al mijloacelor prin care sunt realizate (*ibidem*, p. 377-381).

Cât privește relația *sens lexical – sens gramatical*, observăm că aceasta poate fi relevată examinând modul în care semnificația lexicală a bazei se combină cu semnificația categoriilor gramaticale în componența formelor gramaticale ale cuvintelor.

După cum se știe, cuvintele autonome semantic sunt, de regulă, flexibile, fiind folosite, în enunț, la o anumită formă gramaticală. În procesul constituirii formelor gramaticale valorile categoriilor gramaticale interacționează cu semnificația lexicală a cuvintelor. De menționat că relațiile dintre cele două tipuri de semnificații sunt complexe manifestându-se pe mai multe niveluri.

În primul rând, este important să avem în vedere relația *sem categorial – semnificație gramaticală*. Elementul cu rol dominant în cadrul acestei relații este semul categorial, acesta fiind elementul care predispune cuvintele din clasa respectivă pentru un anumit comportament morfologic. Văzute din acest punct de vedere, valorile categoriilor gramaticale apar ca niște accesorii ale semelor categoriale putând fi definite numai în legătură cu acestea de la urmă. Vom mai preciza că nu toate categoriile gramaticale derivă din specificul categorial-semantic al părților de vorbire cardinale. Sunt determinate de semul categorial al părții de vorbire doar categoriile gramaticale cu funcție semantică sau nominativă. Drept

exemple ar putea servi numărul și categoria referirii la realitate la substantiv, gradele de comparație la adjectiv și adverb, timpul la verb etc.

Relația stabilită în acest caz este una de tip implicațional, în sensul că semele categoriale determină posibilitatea existenței unei anumite categorii gramaticale. De exemplu, semul categorial /obiect/ al substantivului presupune opoziția specifică numărului gramatical definită drept singularitate/pluralitate, deoarece un obiect poate exista, într-o anumită situație, fie într-un singur exemplar, fie în mai multe exemplare. Semul /însușire/ al adjectivului presupune categoria gradelor de comparație, fapt determinat de capacitatea însușirilor din realitate de a varia în anumite limite. Semul categorial /proces/ al verbului are ca „satelit” semnificația timpului, întrucât procesualitatea se poate manifesta în timp etc. La rândul lor, categoriile gramaticale cu funcție structurală sau relațională transmise prin acord și având un rol conectiv, (precum ar fi genul și numărul la adjective) nu sunt determinate de semnificatul categorial al părților de vorbire respective.

În al doilea rând, trebuie luată în considerare relația stabilită între *semnificatul referențial al cuvântului* și *valorile categoriilor gramaticale*. Rolul dominant în această relație îi revine semnificatului referențial, doar că, de această dată, ea prezintă un anumit specific. Astfel, în procesul de generare a formelor gramaticale ale cuvintelor, semnificatul referențial, prin componentele sale (în special, prin extensiune și prin implicație), poate admite sau dimpotrivă poate impune restricții în ce privește exprimarea unei categorii gramaticale.

Astfel, în cazul în care între semnificația lexicală a bazei și semnificația gramaticală proprie flectivului se stabilește un raport de compatibilitate semantică lexemul respectiv dispune de o paradigmă morfologică completă. Este însă bine cunoscut faptul că cele mai multe categorii gramaticale nu cuprind toate cuvintele unei părți de vorbire. În cadrul părților de vorbire flexibile, de obicei, există unități care rămân în afara unei categorii gramaticale, adică lexeme care nu admit anumite forme gramaticale caracterizându-se astfel printr-o paradigmă defectivă. Această stare de lucruri se explică prin faptul că între cele două tipuri de semnificație, lexicală și gramaticală, se stabilește un raport de incompatibilitate semantică.

Așadar, tipul de relație dintre un anumit component al semnificatului referențial și valorile categoriilor gramaticale determină sfera de cuprindere a materialului lexical de către o anumită categorie gramaticală. Cu alte cuvinte, cantitatea de lexeme din cadrul unei părți de vorbire care exprimă o categorie gramaticală este dependentă de semnificatul lexical. Amintim că admiterea sau neadmiterea unei anumite categorii gramaticale de către un lexem depinde de unul dintre constituenții acestui tip de semnificație. În cazul celor mai multe categorii gramaticale pentru combinarea bazei lexicale cu flectivul sunt relevante trăsăturile extensionale, iar, în cazuri mai rare, trăsăturile implicaționale.

Vom ilustra aceste situații analizând raportul dintre semnificația lexicală și următoarele categorii gramaticale: numărul la substantiv, gradele de comparație la adjectiv și diateza la verb.

Examinând substantivele sub aspectul compatibilității semnificației lor lexicale cu semnificația numărului gramatical, distingem următoarele trei subclase. O primă subclasă o constituie substantivele a căror semantică lexicală este compatibilă cu semnificația numărului gramatical. Acestea sunt substantivele apelative. Ele denumesc obiecte diferențiate pe exemplare care există în realitate sub forma unor clase de elemente de același fel. Prin urmare, ele semnifică obiecte numerabile. Este firesc ca ele să dispună de o paradigmă de număr completă.

Din cea de a doua subclasă fac parte substantivele a căror semantică este incompatibilă cu semnificația numărului gramatical. Printre acestea se numără substantivele nume de materie, substantivele abstracte și substantivele colective. Deși diferă sub aspect semantic, toate aceste substantive se aseamănă prin faptul că nu necesită sau nu admit o actualizare cantitativă. Acest lucru se întâmplă din cauză că, datorită specificului lor extensional, ele sunt incompatibile semantic cu distincția singularitate – pluralitate. Aceste substantive au ca referenți entități care nu pot fi caracterizate sub aspect cantitativ, deoarece reprezintă niște noțiuni abstracte sau care există în realitate sub forma unor mase amorfe, nediferențiate pe exemplare.

În sfârșit, se mai distinge o altă subclasă de substantive compatibile semantic doar cu trăsătura /singularitate/. Prin această trăsătură se caracterizează substantivele unice și numele proprii. Astfel, substantivele unice au ca referenți entități cunoscute sub forma unui singur exemplar, iar numele propriu este aproape întotdeauna numele unui obiect unic, individualizat. În felul acesta, ca urmare a faptului că denumesc entități unice sau pe care le prezintă ca fiind unice datorită funcției de individualizare, substantivele în cauză se definesc prin semul extensional /unicitate/. Toate acestea fac ca semantica lor lexicală să fie compatibilă numai cu valoarea de singularitate.

Categoria gradelor de comparație a adjectivelor este o altă categorie gramaticală a cărei manifestare depinde de specificul componentei extensionale a semnificatului referențial. Realizarea acestei categorii este determinată de posibilitatea însușirii denumite de adjectiv de a varia în anumite limite. Din punctul de vedere al capacității de a avea grade de comparație, adjectivele se împart în următoarele subclase: adjective care au grade de comparație și adjective fără grade de comparație. Prima subclasă cuprinde majoritatea absolută a adjectivelor calificative. Caracteristic pentru ele este faptul că semnifică însușiri cu intensitate variabilă (*bun, rău, mare, mic, puternic*). Aceste unități lexicale denumesc însușiri care nu pot fi evaluate sub aspectul intensității lor. Intră în această subclasă cele mai multe adjective relative (*ceresc, civil, comestibil, economic, francez, geografic*), precum și unele adjective

calificative care exprimă însușiri invariabile (*absolut, brumăriu, conic, definitiv*). Un loc aparte în această clasificare îl ocupă adjectivele care prin însăși semnificația lor lexicală exprimă un anumit grad de comparație, fie gradul comparativ, fie gradul superlativ (*inferior, superior, major, minor, admirabil, anterior, enorm, extrem, gigantic, imens*). Este clar că în acest caz realizarea celorlalte grade de comparație de către aceste adjective este redundantă și deci greșită.

Drept exemplu care să illustreze corelația dintre componenta implicațională a semnificației lexicale a cuvântului și o categorie gramaticală ne va servi în continuare categoria diatezei. După cum se știe, din punctul de vedere al capacității de a admite opoziția activ – pasiv, verbele limbii române se împart în următoarele două subclase: verbe cu perspectiva reversibilă și verbe cu perspectiva ireversibilă. Din prima subclasă fac parte verbele tranzitive-directe: structura actanțială a acestor verbe admite doi participanți: un subiect și un obiect al acțiunii. Anume aceștia sunt participanții din perspectiva cărora în limba română poate fi descris evenimentul din realitate (*desenează – este desenat; caută – este căutat*). Cealaltă subclasă cuprinde verbele a căror structură actanțială implică existența unui singur participant. În felul acesta, inexistența celui de al doilea participant face imposibilă descrierea evenimentului din realitate din diferite perspective. Acestea sunt verbele intransitive, despre care se spune că se caracterizează prin ireversibilitate absolută. Despre alte tipuri de restricții impuse diatezei de componenta implicațională a verbului a se vedea (GALR, I, p. 481; GALR, II, p. 143).

Așadar, analiza trăsăturilor semantice și morfosintactice ale cuvintelor sub aspectul raporturilor în care sunt implicate arată o interdependență strânsă între acestea. Constatăm, în același timp, că relațiile dintre trăsăturile menționate se relevă plenar în cazul în care unitățile lexicale funcționează în structura enunțului.

În cadrul acestei relații o anumită prioritate are semantica lexicală a cuvântului. Elementul dominant în ce privește corelația dintre lexic și gramatică este semul categorial al cuvântului, care, fiind o categorie latentă, se actualizează datorită interacțiunii sale cu celelalte componente semantico-gramaticale marcate prin mijloace de limbă.

Un rol important în cadrul acestei relații îl are și semnificatul referențial al cuvântului care întrunește în structura sa mai multe componente. Acestea diferă nu doar sub aspectul tipului de informație codificată, ci și în ce privește relația lor cu componentele de natură morfosintactică. Astfel, intensiunea, care conține informația privind descrierea sub aspect calitativ a elementului din realitate desemnat, este importantă pentru identificarea referentului indicat de lexemul respectiv. Extensiunea cuvântului este relevantă în procesul de actualizare a conținutului lui semantic. Totodată, are importanță în ce privește realizarea

unor categorii gramaticale de tip nominativ. Implicația este determinantă pentru potențialul combinatoric al cuvintelor, precum și pentru manifestarea categoriilor gramaticale de tip structural-sintactic. În plan semantic, între semnificația lexicală și semnificația gramaticală proprie flectivului pot exista două tipuri de raporturi: un raport de compatibilitate semantică sau un raport de incompatibilitate semantică.

Referințe bibliografice:

BALLY, Charles. *Linguistique générale et linguistique française* (2e éd.). Berne: A. Francke S. A., 1944.

COȘERIU, Eugen. Principii de sintaxă funcțională. În: Coșeriu, Eugen. *Prelegeri și conferințe* (1992 – 1993). Supliment al publicației Anuar de lingvistică și istorie literară, T. XXXIII (1992 – 1993). Seria A. Lingvistica. Iași, 1994. p. 65-82.

COȘERIU, Eugen. Principii de sintaxă funcțională. În: *Dacoromania*, serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 29-68.

DSL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira, 2001.

FEUILLARD, Colette. À propos des fonctions syntaxiques. In: *La linguistique*. Éditions Presses Universitaires de France. 2009/2, vol. 45, p. 93-114.

GALR, I = *Gramatica limbii române*. Vol. 1: *Cuvântul*. București: Editura Academiei Române, 2005.

GALR, II = *Gramatica limbii române*. Vol. II: *Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2005.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela. *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură*. București: Tipografia Universității din București, 1992.

TESNIERE, Lucien. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck, 1959.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.